

ÁTMENETI SZÖVETKEZÉS

SOK TÁRGYALÁS FOLYIK mostanában, főképpen a teoretikusok körében a szövetkezeti gazdálkodás szükségességéről és annak a földreform problémáiba való beillesztési lehetőségéről. Nem fog ártani tehát, ha ehhez a nehéz tárgyhoz egy gyakorlati ember is hozzászól és képviseli azok álláspontját, akiknek a bőrére megy tulajdonképpen a szövetkezeti gazdálkodás, mert az ő kétkézi munkájuk nélkül az el sem képzelhető.

A magyar ember nem jó médium a szövetkezésre. Nem akarom e helyen részletesen tárgyalni azokat az okokat, amelyek a szövetkezeteket népszerűtlenné tették, a főokot abban látom, hogy a szövetkezést kiváltképpen hitelügyletek nyújtására korlátozták. Az adós sohasem emlékezik szeretettel arra, aki szorultságából kiségitette, azt pedig egyenesen gyűlöli, aki kölcsönének visszafizetését szorgalmazza. Népünk szövetkezetellenes hangulatának főoka tehát a váltó, a szövetkezeti ügyész és a végrehajtó és azok a nem éppen túl ritka esetek, amikor bizonyos dekorumból viselt szövetkezeti igazgatósági tagság révén a szövetkezet híveit komoly veszteségek érték.

A szövetkezés másik akadálya a magyar ember idegenkedése minden kollektív munkától. Belefekszik a dologba, ahogy tőle telik, de csak akkor, ha magának dolgozik. A részért dolgozó arató és akkordban kubikuló munkás az emberi erő kifejtés maximumát adja bele munkájába, ez az oka korai megöregedésének. A napszámban dolgozók, ha a munkát részért teljesítik is, de csoportban végzik, tempójukkal a leggyengébb munkás után igazodnak. Egyetlen kollektív munkát, az aratást és cséplést végzi munkaszövetkezés alapján a magyar ember, de ezt sem vállalta önszántából. A nagybirtok fokról-fokra kényszerítette erre, mert instrukciójának és én még inkább volt egyéni jellege a betakarítási munkának, amikor a gépeknek jobb és gazdaságosabb kihasználását érte el vele. A régi világvállalkozó aratómunkás legtöbbször fogatos erővel jelent meg a gazdaságokban és az aratáson kívül a hordást és nyomtatást is végezte. Az aratási munka elvégzése is csak külsőleg, a kívülállók szemében szövetkezeti munka. Erről meggyőződhetik mindenki, aki egy aratóbanda végső leszámolásánál jelen lehet, amikor a banda tagjainak mulasztásait, helyettesítéseit és csökkent munkateljesítményét elszámolják. Ez az elszámolás, mely sokszor meglehetősen egy matematikust, aki csak bonyolult egyenletekkel tudna eredményhez jutni, bizonyossága annak, hogy ennél a munkánál sem a közösség, az egymáson segítség, szóval a szövetkezés eszméjének szem előtt tartása a vezérlő fonál, hanem az egyéni munkateljesítmény.

Velem szemben bizonyára vannak többen, akik felhoznák példának népünk szövetkezést szellemének bizonyítására a némely faluban szokásos kalákaszerű munkasegítségét. Ebben tényleg megnyilvánul a szövetkezés csirája. Ez a munka azonban inkább a magyar fajta úri gondolkodásából, az egymáson való segítség szükségességének érzéséből fakad és majdnem minden esetben kölcsönbe megy, azon az alapon, hogy aki másra segít, az szükség esetén ugyancsak számíthat mások segítségére. Az ilyen „szövetkezeti munka“ egyébként inkább népmulatság, mint munka, amit senki sem akar és senki sem tud megfizetni avval a pohár borral és pörkölttel, ami ilyenkor a dolgozóknak kijár. A répaszedést még a summásmunkások is legfeljebb kisebb családi csoportokban végzik, mert a munkateljesítmény így sokkal nagyobb, tehát mind a munkásnak, mind a munkaadónak jobban megfelel.

Figyeljük meg, ha egy nagyobb gazdaság pl. száz hold tengeri szedését akarja részbe kiadni, a legritkább esetben talál olyan munkáscsoportot, amely a leszedést kollektív munkával vállalná, inkább felfog belőle mindenki akkora területet, amelyet családjával külön-külön elvégez, mert csak saját érdekében hajlandó teljes munkaerejét kiadni.

E tapasztalatokon okulva, kérdezem, ha népünk nem kapható arra, hogy ilyen kollektív munkára alkalmas és egyszerű munkát a szövetkezés eszméjének megfelelő módon végezzen el, hogyan lehetne azt várni tőle, hogy egy bonyolult szövetkezeti gazdálkodásban kedvvel és odaadással vegyen részt? Elképzelhető-e, hogy amikor neki nemcsak alkalma, de tudása sincs tekintetű nyerni a szövetkezeti gazdálkodás jövedelmének elszámolásába, holott annak megszerzésében neki mint szövetkezeti tagnak oroszlánrésze van, megnyugvással fogadja-e majd a neki juttatott összeget mint osztalékot? A szövetkezeti tag, a legpontosabb elszámolás és leghumánusabb vezetés mellett is béresnek, aratónak vagy napszámosnak fogja tekinteni magát, aki igényt tart munkájának megfizetésére, szövetkezeti tagságát azonban semmire sem fogja értékelni, annál kevésbé, mert az osztalék, tekintettel az eddigi „szövetkezeti“ példákra, valószínűleg olyan kevés lenne, hogy az inkább valami áldomásféle jelleggel bírna, mint komoly jövedelemével.

De ha a szövetkezeti gazdálkodás eszméje, hála az ezirányban kifejtett propagandának, a legutóbbi időben mégis megerősödött volna, az orosz fronton hosszabb időt töltött véreink tapasztalatai az ottani kolhoszok paradicsomi állapotairól bizonyára nagyon kiábrándítóan hatnak, lévén a kolhoszok a szövetkezeti gazdálkodás utódai.

Nem kis nehézséget okozhat a szövetkezeti gazdálkodásnál a vezetés kérdése is. Nem hiszem, hogy lennének olyan angyalokhoz hasonló gazdasítztek, akik a szövetkezeti gazdaságot úgy el tudnák vezetni, hogy azzal nemcsak a legfelsőbb vezetőség, a szövetkezeti gazdaságok „vezérigazgatótósága“, hanem a szövetkezeti tagok egyéneként is meg lennének elégedve. Ma még a magángazdálkodásnál is nagyon nehéz a szociális igények kielégítésének és szem előtt tartásának összeegyeztetése a termelésnél elkerülhetetlenül szükséges munkafegyellemmel. A mezőgazdasági munkást nem lehet e tekintetben összehasonlítani az ipari, a gyári munkással. A renitens vagy lusta gyárimunkást munkakönyvének kiadásával a legegyszerűbb módon el lehet távolítani munkahelyéről; az évbéres cseléd vagy a szerződéses arató azonban még a legsúlyosabb fegyelemsértés esetén is csak nehézséggel állítható ki a munkából, nemcsak azért, mert a törvények nem adnak erre lehetőséget, de mert a gazdának még avval is meg kell alkudnia, hogy a rosszul, akár félerővel dolgozó munkás elbocsátásával még azt a munkateljesítményt is elveszti, amit az eddig ímmel-ámmal elvégzett és e munka hiányában igásállat, fogat és gép is kényszerű tétlenségre lenne kárhoztatva, sokszor a legsürgősebb munka idején.

Képzeljük el annak a vezető gazdasítztnak a helyzetét, aki egy ilyen szövetkezeti gazdaság vezetését vállalja, amikor tulajdonképpen a szövetkezeti tagoknak, tehát alantasainak szorosán véve alkalmazottja. Nincs olyan birkatürelmű ember, aki ezt a helyzetet idegekkel győzné. Olyan gyanúsításokkal, rágalmakkal, zaklatásokkal, bajokkal és kellemetlenségekkel kellene megküzdenie, hogy csakhamar két dolog között választhatna, vagy átadná helyét másnak, vagy olyan eszközökhöz nyúlna, ami semmiesetre sem válnék a szövetkezeti eszme díszére.

A szövetkezésre a mai földreformos világban mégis szükség van, amikor olyan embereket akarunk és olyan embereket kell földhöz juttatnunk, akiknek az égvilágon két erős karjukon és sok apró gyermekükön kívül semmijük sincs. Ezeknek annyijuk sincs, hogy az új termésig családjukkal együtt megélhessenek, hiszen eddig mint cselédek és napszámosok egyik napról a másikra, jobb esetben egyik fertályról a másik fertályra éltek. Ezeket földhöz és lakóházhoz kell juttatni, nem beszélve állatokról, eszközökről, vetőmagról és egyebekről! Az ONCSA (Országos Nemzet- és Családvédelmi Alap) kész példákkal szolgálhat azokra az erőfeszítésekre, amelyekkel a sokgyermekes családok földhözjuttatása jár. Ezeknél még annak a holdanként 20—30 P „foglalónak“ befizetését is az ONCSÁ-nak kell vállalnia és előlegezni, amit az „íratásnál“ az igénylőnek be kell fizetni. Lelkiismeretes dolog volna-e tőlünk ezeket a 8—10 holdas új kisgazdákat, akik nemcsak a föld vételárával, hanem házépítési kölcsönökkel, állat-, gép- és eszközjuttatások árával, vetőmagkölcsönökkel vannak megterhelve, magukra hagyatva a termelés útjára bocsátani? Remélhető lenne-e, hogy ezek az induláskor eladósodott kisgazdák eredménnyel állnak majd helyt ott, ahol nem is lesz mindig bő aratás, feketepiac, hanem aszály, nedveséggel, rossz árakkal, nagy adókkal és mindazokkal a nehézségeikkel kell majd megküzdeniök, amelyekről hangos volt az utolsó évtized nagy-és kisgazdatársadalma egyaránt?

Kétségtelen, ezen a téren kell tenni valamit nemcsak a megsegítendő, a földhöz juttatottak érdekében, de közérdekből, a termelés folyamatoságának érdekében is, mert az átmenet katasztrofális lehet.

Azok, akik szövetkezeti gazdaságok eszméjét pártfogolják, főleg a termelés folytonosságának veszélyeztetését szeretnék kiküszöbölni, de nem számolnak azokkal az akadályokkal, melyek a magyar nép természetéből folyó adottságokból akadályozzák a szövetkezeti gazdálkodás eredményes

munkáját. Az eszme pártolóinak talán áll is néhány, főleg külföldi beszámoló rendelkezésükre a szövetkezeti gazdaságok eredményességéről. Nem hiszem azonban, hogy csak egy kedvező véleményt tudnának felmutatni, mely nem a szövetkezet vezetőségétől, hanem maguktól a kézimunkát végző szövetkezőktől eredt volna és az ő megelégedésüket tükrözné vissza.

Nem elég azonban csak arról beszélni, miért nem lehet és miért nem jó a szövetkezeti gazdálkodás! Beszéljünk arról is, hogyan lehetne a szövetkezés eszméjét arra felhasználni, hogy földhöz juttatandókat a szövetkezeti gazdálkodással jövedelmező egyéni gazdálkodáshoz segítsük.

A nincstelenek földhözjuttatása nemcsak vagyoni kérdés, nem állhatunk meg még ott sem, hogy a juttatottakat igás- és haszonállatokhoz, gépekhez, eszközökhöz és forgótökéhez juttatjuk, hanem egyúttal gondolkoznunk kell arról is, hogy ezeket a termelőeszközöket korszerűen fel is tudják használni, mert csak kellő tudással lehetnek megfelelő szemei annak a termelőláncnak, melyből bizonyos birtokosréteget kikapcsoltunk. Gondolni kell arra, hogy habár ezek a földhöz juttatandók eddig is a mezőgazdasági termelés szolgálatában állottak, ha legtöbbje mint cselédember jó példáját látta is a nagybirtokon a gazdálkodásnak, legtöbb esetben csak gépiesen végezte dolgát és csak a termelés egy részével van tisztában, de arra képtelen, hogy 8—10 holdas kisbirtokán a jó gazdálkodás elveinek megfelelő összefüggő termelési munkát végezzen.

Ezeket az embereket tehát nem elég csak ellátni mindennel, amire egy kisgazdának szüksége van, de főleg meg kell őket a gazdálkodásra tanítani. Ezt pár év alatt elérhetjük, ha fokozatosan vezetjük át őket a szövetkezeti, tehát irányított és felügyelt gazdálkodásból az önállóságra. Ennek az átmeneti szövetkezeti gazdálkodásnak más előnye is lenne, a kincstár terhein is lényegesen könnyítenénk. A földhöz juttatás és a juttatónak termelőeszközökkel való ellátása módfelett megterheli a kincstárt, még akkor is, ha azt reméljük, hogy a kölcsönök egykor visszatérülnek. Elég példáját láttuk annak, hogy a földhöz juttatott, ha csak anyagi támogatásban részesül és más tekintetben nem állnak folyton a háta mögött, csak folytonos törlesztési halasztásokkal, részletelengedésekkel, adótlésségekkel volt birtokában megtartható, ami nemcsak lényeges áldozatokat kíván az államháztartástól, de semmiesetre sincs a termelés hasznára. A harmadik előnye az átmeneti szövetkezeti gazdálkodásnak, hogy az itt töltött pár év alatt a földhöz juttatott kellő felügyelet és irányítás alatt önmaga saját munkájával szerelné fel magát egy későbbi önálló gazdálkodáshoz. Még erkölcsileg is jó hatással volna rá, mert az egyszerű cseléd és napszamosból önálló gazdává lett ember a jobb sorba jutottság ferde irányú csábításainak sok esetben nem tudván ellenállni, magát és családját könnyen tönkre is teheti.

A támogatással felszerelt földhöz juttatott sohasem fog olyan felszereléssel a termelés szolgálatába állani, mint az, aki egy üyen időleges szövetkezeti gazdálkodás feloszlása, értékeinek elosztása és a rendszeres termelésbe való beállítás után áll a gazdasorba. Ezek az új kisgazdák, ha kellő vezetők alatt kezdik meg munkájukat és látják, hogy a vezetés hasznukra vált, valószínűleg szívesebben maradnak vezetőik további irányítása alatt és további munkájukban a valódi szövetkezeti eszme igazi harcosaivá válhatnak.

Talán nem untatom olvasóimat, ha közlöm elképzelésemet, hogyan indulhatna meg egy átmeneti szövetkezeti gazdaság.

Tegyük fel, hogy egy kellő épületekkel ellátott 500 holdas birtok áll rendelkezésünkre, mely 50 új kisgazda jövendő boldogulását fogja szolgálni, aki ilymódon 10—10 holdnyi birtokhoz jut. A birtokon, még ha az eredetileg nagyobb területű volt is, nem valószínű, hogy 50 családra való cselédlakás állna rendelkezésre, tehát az első teendő lenne, hogy valamelyik istállóból, vagy más felesleges épületből megfelelő lakások alakíttassanak, ahol az 50 család elhelyezést nyerne. Ez semmiesetre sem kerülne annyiba,

mint egy telepesközség építése. A tulajdonos lakása vagy gazdasági lakás egyelőre a telepvezető lakásul szolgálhatna, később az 50 család kultúrháza lehetne, ezért azt nem szabad lakásul felhasználni. Egy 500 holdas birtok 50 családos létszáma bizonyára nem látszik okszerűnek, ha csak arra gondolunk, hogy ezekkel a cselédekkel, tulajdonképpen szövetkezeti tagokkal, azt a munkát akarjuk elvégeztetni, amit egy magángazdaságban a cselédekkel végeztetni szoktunk. Ez azonban csak látszólagos, mert ha számításba vesszük, hogy a kényszerült magas létszámmal nemcsak a gazdasági cselédmunkát, hanem az aratást és cséplést és a különben napszámok és summások által végezni szokott munkát is el akarjuk végeztetni, máris meggyőződhetünk arról, hogy a szövetkezeti „cselédmunka“ kifizetődik, mert a részkereset és napszám kiadása elesik és a bőségesen rendelkezésünkre álló munkáskéz olyan munkát tesz lehetővé, melynek hasznos voltáról a jövőbenő kisgazdák saját szemükkel győződhetnek meg.

Az 50 családfő az illető vidéknek megfelelő cselédkonvencióban részesülne, munkája semmiben sem különbözne a vidéken szokásos cseléd munkájától, mégis avval a különbséggel, hogy ők, mint jövőbenő önálló gazdák, átél folyamán bizonyos elméleti oktatásban is részesülnének és olyan házúppal is kellene őket foglalkoztatni, ami később hasznukra válnék. A gazdaság felszerelésénél arra kell gondolni, hogy az állatállomány, a gép- és eszközlétár olyan legyen, hogy abból minden szövetkezeti tag egyformán kielégíthető legyen, amikor majd a szövetkezeti gazdaság egyéni kisgazdaságokká alakul át. Minden család tarthat sertést. Akinek nincs, annak legalább két anyasertés beszerzésére a gazdaság adna előleget és csak úgy előleget adna abrakra is, hogy a sértések a legelőn kívül megfelelő takarmányozásban részesülhessenek. Az előleg hamar visszatérülne, mert a konvencióhoz tartoznék 2 hold föld is, melynek termése őt illeti meg, mivel neki kell azt szabad idejében és családtagjaival meg is munkálni. A szövetkezeti gazdaság nem kötelezné magát arra, hogy tagjai családját foglalkoztassa, vagy más támogatásban részesítse. Ha szüksége van rá, napszám munkában felhasználhatja, de erre nem vállalna még erkölcsi kötelezettséget sem, mert ez a szövetkezeti tagok felszerelésének csak rovására menne. A családtagoknak tehát az első évben inkább a városokban és környékbeli gazdaságokban kellene munkát vállalni.

A szövetkezeti gazdálkodás tehát az első évben semmiben sem különböznék egy magángazdaság üzemvitelétől.

A második évben a gazdaság 5 egyenlő részre, 5 forgóba osztatnék, melyből minden egy tagnak 2—2 holdnyi földjáromódása lenne, melyet azonban még nem jelölnének ki véglegesen. Minden dűlőben egy termény termeltetnék. Eszerint lenne 100 h. Őszi, 100 h. tavaszi, 100 h. kapás és 100 h. takarmány, ezenkívül 100 h. szabad gazdálkodásra rendelt terület, mely ez évben is, úgy mint az előző évben, konvencióföldképpen szerepelne. A szövetkezeti tagok ez évben is konvencióra volnának szorítva, a jövedelemből a gazdaság élő és holt leltára szaporíttatnék, úgyhogy a termés betakarítása után minden családnak már egy-egy tehén utaltatnék ki, megengedvén azt is, hogy a szövetkezeti tag ehhez még egy másodikat is szerezzen, ezeket a gazdaság takarmánnyal is elláthatná, csupán azt kötné ki, hogy a harmadik év fogatos gazdasági munkájára minden család a maga tehenét munkára átengedje.

A harmadik évben a 100 holdas forgók mindegyikében kiosztatnának a földhöz juttatandók 2—2 holdas parcellái. A konvenció megszűnnék, a szövetkezeti tagok gabona- és takarmányszükséglete, amennyiben azt a még mindig kiadott konvencióföldjükön, ahol szabad gazdálkodás engedtetnék meg, megtermelni nem tudták volna, előleggel biztosíttatnék. A parcellák bevetése még közös erővel történék, amikor munkájukért napszám illetné meg őket aszerint, hogy gyalogos vagy fogatos munkát végeznek

a már kiutalt, vagy saját maguk által beszerzett állatokkal. A termények elvetése után minden munkát a már majdnem szabadjára bocsátott szövetkezeti tag maga végezné saját parcelláján, tehát a gyomirtás, kapálások, egyezések stb. már a telepvezető utasításai alapján ugyan, de egyéni munkával lennének elvégezendők. A termést ugyancsak mindenki maga lenne köteles, most már családtagjait is munkába állítva, betakarítani, terményeit szabadon értékesíthetné, ha az az évre esedékes közkiadásokat és a kikötött törlesztéseket kiegyenlítette.

A negyedik évben a telepvezető még helyén maradna, a gazdálkodás menetét ellenőrizné, irányítaná, az értékesítésnél a gazdák segítségére lenne, a még hiányzó felszerelési tárgyakat, állatokat beszerezné. A negyedik év eltelte után minden, ami a gazdaságban elosztható, elosztásra kerülne és az eloszthatatlan gépek szövetkezeti használatát közös akarattal szabályoznák. Ilyen szövetkezeti használatra alkalmas berendezések volnának a csep-lőgép, a műhelyek, a daráló, a tejkamrák stb., amelyek csak kollektív munkában hasznosíthatók.

Az ilyen átmeneti szövetkezeti gazdaság ellen nem lenne kifogása egy földhöz juttatandónak sem. Egyrészt, mert maga is félelemmel megy neki az önállóságnak, tudva, hogy a föld egyedül nem elegendő a boldoguláshoz, másrészt, mert tudja, hogy az átmeneti szövetkezés csak megerősítést célozza és végén ott van az általa is óhajtott függetlenség, mely lehetővé teszi egyéni céljainak és régen vágyott kívánságainak teljesülését.

Az átmeneti szövetkezéssel nem terhelnék meg túlságosan a kincstárt sem, mert a szövetkezeti tag, kényszerből ugyan, de önmagát szereli fel olyan termelőeszközökkel, melyek különben nem állnának rendelkezésre. Megtanítják őket gazdálkodni és a tanulóidő alatt sem lenne kiesés a termelésben. Nem lekicsinyelendő az ilyen gazdálkodási módnak az az előnye sem, hogy a kijelölt juttatottak közül azokat, akik a megsegítésre érdemteleneznek bizonyulnak, minden nehézség nélkül eltávolíthatnók.

Lesznek, akik kifogásolják a dülönkénti gazdálkodás régi szokásának bevezetését, mondván, semmi értelme sincs egy-egy gazdának 5 helyen adni ki 2—2 holdat, amikor ezt egy tagba is ki lehet adni. Egy kisebb csoport kisbirtokos földtulajdona ilyen megosztásának annyi jó oldala van, hogy az bőven ellensúlyozza az egytagban kiadás mellett felhozható előnyöket. A felosztásnál minden birtokos egyenlően részesülhet a birtok jobb és rosszabb földjeiben. Elemi károk nem sújtják az egész birtokot. Egy-egy évelőtakarmánnyal bevetett dülő legeltetése, már maga nagy előny ott, ahol közös legelő kiosztására nincs mód. Ennek ellenében az egy tagban kiadott birtoknál csak a parcellák egymástóli távolsága esik el, ami egy 500—1000 holdas területnél nem lehet nagy, s így nem is járhat nagy hátránnyal.

Azt hiszem, a szövetkezeti gazdálkodás ezen átmeneti alakjával kiküszöbölhetnők a földreformoknak a közérdekre káros termelési zökkenőjét, a földhöz jutottak pedig nemcsak anyagi megsegítésben részesülnének, hanem olyan tudással térnének rá az önállóság útjára, amivel boldogulásuk biztosítva látszanék.

CSIKVÁNDI ERNŐ